

MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ TRIBUNÁL PRO BÝVALOU JUGOSLÁVII A SOCIÁLNÍ REKONSTRUKCE NA BALKÁNĚ

Selma Muhič-Dizdarevič (UK FHS)

Summary:

Armed conflicts in the former Yugoslavia (FY) took place between 1990-1995 and partially as late as 1999. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY, Tribunal) has been established by the United Nations Security Council's (UN) resolution in May of 1993. It means this Court already existed during the war in Bosnia and Herzegovina (BaH). This article discusses the ICTY's structure, its contribution to jurisprudence of international humanitarian law and social reconstruction and acceptance of the Court by Bosnian legal experts and public in Serbia. Then, the role of the European Union (EU) in the last Balkan wars and establishment of the protectorate in BaH shall be discussed. I use the term "social reconstruction" primarily in the sense of resurgence of foundations of legal state and free movement of people and information (free movement of goods was already to certain extent reinstated). My aim was to show that establishment of the ICTY and its function represents one of the aspects of paternalistic relationships of international community subjects towards south-eastern Europe, but at the same time such paternalistic attitude is currently the most suitable possible attitude towards communities inhabiting FY which took part in the recent armed conflicts.

I. Úvod

Ozbrojené konflikty na území bývalé Jugoslávie (BJ) trvaly v období 1990-1995 a částečně se prodloužily až do roku 1999. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY, Tribunál) byl založen rezolucí Rady bezpečnos-

ti Organizace spojených národů (OSN) v květnu roku 1993, to znamená, že během trvání války v Bosně a Hercegovině (BaH) soud již existoval. V tomto článku se budu zabývat strukturou ICTY, jeho přínosem k jurisprudenci mezinárodního humanitárního práva a k sociální rekonstrukci a recepcí soudu mezi bosenskými právními odborníky a veřejností v Srbsku. Potom se zmíním o roli Evropské unie (EU) v posledních balkánských válkách a o ustaveném protektorátu v BaH. Termín sociální rekonstrukce zde používám především ve smyslu znovuoobnovení základů právního státu a volného pohybu osob a informací (volný pohyb zboží byl již do jisté míry obnoven). Mým cílem je ukázat, že založení ICTY a jeho fungování představuje jeden z aspektů paternalistického vztahu subjektů mezinárodního společenství vůči Jihovýchodní Evropě, ale zároveň že je takový paternalistický vztah v současné době nejhodnější možný postoj vůči komunitám, které obývají BJ a které se zúčastnily nedávných ozbrojených konfliktů. Státy, o kterých je řeč, totiž nejsou schopné nebo nejsou připravené převzít zodpovědnost za zločiny spáchané na území BJ a otázka zodpovědnosti se neustále v těchto společnostech externalizuje, svádí na jiného. V tomto případě se otázka zodpovědnosti interpretuje jako věc ICTY, který se stal pro skupiny občanů a pro mnohé politické a profesionální skupiny symbolem nadvlády mezinárodního společenství, které vnucuje právo silnějšího. Navzdory tomu, že jedním ze základních cílů ICTY je připravit národní soudy jednotlivých států BJ na tak, aby mohly převzít agendu posuzování válečných zločinů, lze říci, že se tento cíl realizuje velmi pozvolně a nedůsledně. Chybí politická vůle v zemích BJ, aby se splnily základní požadavky ICTY o zadržení nejvýše postavených válečných komandantů ve válce v BaH. Jak pak lze očekávat nezávislost soudů v zemích BJ v takto citlivých otázkách, až hrozba ICTY pomine? Popírání mise ICTY vytváří podmínky k situaci, která se na Balkáně poměrně často vyskytovala, a sice pro to, aby se zločiny a zločinci propadli do jakési historické mlhy, ve které pro jedny budou představovat válečné zločince a pro druhé válečné hrdiny. Otázka, které zde čelíme a kterou je nutné položit i na globální, tj. celosvětové úrovni je: kdo by měl převzít zodpovědnost za potlačování potenciálních nebo reálných zločinů, jestli to má být ten, kdo je v pozici tak učinit (jako na příklad EU, USA nebo OSN), nebo společnost (stát), v rámci kterého jsou zločiny páchany? Metaforicky řečeno, kdo nese vinu za to, že navzdory existenci informačních technologií pro precizní stanovení, kdo zločiny páchá, i zbrojních technologií, jimiž by se zločinům zabránilo, nebyl zastaven masakr osmi tisíců Bosňáků v Srebrenici, ačkoliv už bylo zřejmé, že jsou Srbové z Bosny a Srbska rozhodnuti zločin spáchat?

Předtím, než zahájím analýzu struktury a významu, který má ICTY na mezinárodní scéně, je nutné se zmínit o problému s interpretací typu konfliktu ve válkách v Chorvatsku a BaH. V literatuře, jak odborné, tak laické se totiž často setkáváme s označením, že střet v uvedených zemích byl válkou občanskou. Zejména srbská strana trvá na tomto označení, a to jak mezi Srby v BaH, Chorvatsku, ale i v samotném Srbsku. Cílem je vylíčit konflikt jako vnitřní střet občanů srbské národnosti proti jim nepřátelské většině. Válka pak, dle této interpretace, vznikla jako výsledek vůle těchto občanů změnit svou situaci pod tlakem toho, co vnímali jako nepřátelské prostředí. Tímto se však opomíjí klíčový prvek války, a sice to, že srbský stát stejně jako v některých fázích černohorský a v případě BaH i chorvatský stát spáchaly akt agrese na území již uznaného samostatného bosenského státu a po celou dobu války poskytovaly vojenskou, personální, logistickou a ideologickou pomoc srbské, potažmo chorvatské straně. Rovněž ICTY se potýká s tímto problémem, tj. s prokazováním, že konflikt byl mezinárodního charakteru a spočíval v agresi na BaH, i když byla tato skutečnost skrytá na jedné straně tím, že všechny uvedené státy tvořily bezprostředně před začátkem války jeden stát, a na straně druhé tím, že hlavní ideologické jádro Miloševićovy moci spočívalo ve tvrzení, že Srbsko ve válce není. Kvůli tomu se v Srbsku už delší dobu zvedá vlna stížností mezi občany donucenými válčit v BaH (velké množství občanů Srbska se válek zúčastnilo buď dobrovolně, nebo v rámci programu propouštění odsouzených z věznic), kteří tam utrpěli trvalé poškození zdraví nebo byli zabyti. Ani oni, ani jejich pozůstalí nemají nárok na odškodnění, protože Srbsko ve válce nebylo. Kvůli agresorskému charakteru války žaluje BaH před Mezinárodním soudním dvorem (International Court of Justice) Srbsko a Černou Horu a tento spor byl nedávno ukončen kontroverzním rozhodnutím soudu.¹

Další důležitá a často používaná interpretační floskule o válce v BaH, která je komplementární s interpretací války jako občanské, je tzv. „teorie o třech nepřátelených stranách“ (TTZ). Tato teorie je oblíbenou teorií jak u evropské, tak i u „osvícené“ srbské a o něco méně i chorvatské veřejnosti. Dle této teorie za válku mohou všichni, všechny tři etnické komunity jsou za ní stejně odpovědné a je tudíž nutné s nimi zacházet stejně. Tímto se tlumočí jako kontingentní fakta, že je mezi zabitými nejvíce Bosňáků, že je mezi uprchlými nejvíce Bos-

¹ Situace s chorvatskou rolí ve válce v BaH je o něco složitější a nebudu jí tady rozebírat. Obvinění Bosny a Hercegoviny se vztahovalo na Svazovou republiku Jugoslávii, která se transformovala do Státního svazu Srbska a Černé Hory, aby z ní v současnosti vznikly Republika Srbsko a Republika Černá Hora jako dva samostatné státy. Zde se nebudu zabývat vývojem role Černé Hory ve válkách v BJ.

ňáků, že je mezi těmi, kteří prošli koncentračními tábory, nejvíce Bosňáků a že je mezi civilními oběťmi zase nejvíce Bosňáků. Jestliže problémem akceptování faktu genocidy Židů v nacistickém Německu byl nedostatek nebo nedostupnost informací a především rudimentární stupeň vývoje medií, problém akceptování genocidy Bosňáků spočívá v souladu s „postmoderním“ charakterem současného světa v přemíře informací, respektive nekonečném seznamu jednotlivých událostí, které nás ponechávají s otázkou – kdo podává obecnou interpretaci prostého nahromadění medií zprostředkovaných událostí a jaký zájem má na tom, aby věci byly právě takto interpretovány? V souladu se zneužitím postmoderních frází o aleatorním charakteru pravdy a s interpretací pravdy jako formy moci, se z obzoru ztrácí fakticko-politická úroveň událostí, kdy systematické zabíjení a deportace skupiny lidí vždy stejných národnostních charakteristik nelze interpretovat skrz relativistické prizma, jestliže nechceme zároveň otevřít cestu každému druhu násilí. Teorie o třech nepřátelených stranách má pro ty, kteří ji reprezentují, svoji abstraktní, lokální a politickou hodnotu:

- na abstraktní úrovni tato teorie umožní vyhnout se kontroverzím esencialistického přístupu k otázce, proč v rámci srbské, respektive chorvatské, společnosti nebylo možné zabránit masovým zločinům. Tato otázka se následně zobecňuje ve smyslu, že je tento druh agrese všudypřítomný a rovnoměrný jako součást lidské povahy, nikoliv jednotlivých společností nebo daných okolností. Zločin se vykládá jako zločin člověka proti člověku, ztrácí se dimenze systematického, ideologicky zakotveného násilí, které má jméno jak na straně pachatele, tak na straně oběti.

- na lokální úrovni spočívá výhoda této teorie, jak je možné vyčíst například z výzkumu, který provedly Středisko pro lidská práva a Klinika mezinárodních lidsko-právních norem Kalifornské univerzity v Berkeley a Středisko pro lidská práva Univerzity v Sarajevu, v tom, že takto lze částečně zprostit zodpovědnosti vlastní společnost. Příslušníci jednotlivých národů jsou totiž ochotní akceptovat zodpovědnost pouze za předpokladu upuštění od jakéhokoli jejího stupňování, ať v politické nebo nacionální rovině. Variací této teorie je též přenášení zodpovědnosti na politické struktury a jejich zkorumpovanost, kdy se na druhé straně implikuje jistá nevinnost a zmanipulovanost tzv. „obyčejného“ člověka. Navzdory tomu, že se v kruzích intelektuální veřejnosti tato teorie tlumočí jako velkorysost ve srovnání s dominantní válečnou rétorikou, dle které vina byla vždy připisována výlučně druhému národu, jejím výsledkem je opět popírání možnosti dobrat se k tomu, kdo a proč má status oběti a kdo a proč má status zločince.

● a konečně, na politické úrovni, pro interpretaci v rámci EU a částečně i OSN, tato teorie představuje na jedné straně subvariantu výkladu střetu jako konfliktu mezi divokými balkánskými kmeny, které mají spor, pro civilizovanou Evropu nepochopitelný a neřešitelný. Na druhé straně, teorie tří zneprátených stran je výborným rámcem pro politiku neutrality, kterou pro sebe Evropa a částečně i OSN vybraly a která se zakládá na předchozím politickém rozhodnutí, že není evropským zájmem se vojensky zapojit do válek na Balkáně s cílem války ukončit (tuto roli převzaly po třech letech války, několika stech tisíc zabitých a několika milionech deportovaných Spojené státy americké). Co se týče toho, co znamená být neutrální, pokud jde o masové zločiny, má Evropa zkušenost již z dob druhé světové války.

Jak je zřejmé, ani na evropské a též ani na balkánské úrovni není jednoznačně vyřešena otázka o povaze a účastnících konfliktů. Tento fakt významným způsobem ovlivňuje jak recepci ICTY v zemích bývalé Jugoslávie, tak i jednu z funkcí, kterou má ICTY plnit, a sice zaměřovat se na sociální rekonstrukci.

II. Vznik a poslání ICTY

ICTY byl, jak již bylo řečeno, založen ze strany Rady bezpečnosti Organizace spojených národů v květnu roku 1993. Jedná se o *ad hoc* mezinárodní soud, který se liší od soudů v Norimberku a v Tokiu tím, že není výsledkem „spravedlnosti vítězů“. První tři roky trvalo etablování soudu a řešily se základní otázky: uzavření smlouvy s Holandskem; jmenování vyšších důstojníků v bývalé Jugoslávii; nabírání žalobců, vyšetřovatelů, analytiků, správního personálu, tlumočnicků; výběr jedenácti soudců do trestní a odvolací rady; adopce pravidel regulujících řízení před soudem, včetně důkazního postupu a vazby. V tomto období bylo obzvláště důležité uzavřít smlouvy s jednotlivými státy v souvislosti se spoluprací v otázkách zadržení obviněných a též smlouvy týkající se přizpůsobení národní legislativy legislativě Tribunálu a v neposlední řadě i smlouvy o výkonu trestu po vynesení rozsudku. První dva roky soud neměl ve vazbě žádného z obviněných a fakticky začal fungovat až po ukončení ozbrojeného konfliktu v BaH, který byl ukončen Daytonskou mírovou dohodou v roce 1995. Od roku 1997 soud sleduje tuto strategii: zaměřuje se pouze na žaloby vysoce postavených aktérů válek a nevydává již veřejná obvinění. Do konce roku 2005 se většina obviněných ocitla ve vazbě buď tak, že byli zadrženi jednotkami SFOR, anebo tak, že se dobrovolně přihlásili, menší část zadržely místní orgány v BJ.

Vzhledem k tomu, že tento typ soudu nemá předchůdce, někteří z obviněných okamžitě zpochybnili jeho legitimitu. Namítali, že Rada bezpečnosti překročila své pravomoci a že soud není legálně založen. Samotný ICTY se s touto otázkou vypořádal v rámci právnícké terminologie, která pro nás zde není primární. Důležité je, že článek 9 Statutu soudu stanoví nadřazenost Tribunálu nad národními soudy, včetně soudů bývalé Jugoslávie. Avšak jediná sankce, kterou má soud k dispozici, jestliže některý stát nespolupracuje při zadržení a vydání obviněných, je možnost takovou skutečnost nahlásit Radě bezpečnosti.

Do pravomoci Tribunálu spadají čtyři kategorie zločinů: závažné porušení Ženevské konvence z roku 1949, porušení práv a obyčejů války, genocida a zločiny proti lidskosti. V první kategorii musí žalobce na základě Statutu ICTY prokázat existenci mezinárodního ozbrojeného konfliktu. Ačkoliv se to žalobci v několika případech podařilo prokázat (jak v případě zapojení Srbska, tak i Chorvatska), Tribunál se vyhnul obecnému vyjádření ve vztahu k typu konfliktu v BaH a označil ho jako „směsici“ instancí zahrnující mezinárodní a vnitřní ozbrojený konflikt (AJIL, 1999: 67). Zde se znovu ukazuje, jak je důležité i z tohoto aspektu, zda budeme konflikt v BaH označovat jako občanskou válku či jako agresi na nezávislý stát. V případě genocidy a u ostatních dvou kategorií není nutné prokazování mezinárodního ozbrojeného konfliktu.

Tribunál, na základě Statutu, rozlišuje přímou a velící zodpovědnost. Přelíčení v případě velící zodpovědnosti se stalo prioritou Tribunálu vzhledem k tomu, že jsou jeho kapacity časově omezené. ICTY totiž přestává soudit na základě následujícího rozvrhu: sběr důkazů skončil v roce 2004, přelíčení v první instanci skončí v roce 2008 a celková práce Tribunálu má skončit v roce 2010. Proto je Tribunál nucen orientovat se na špičky hierarchie, ale zároveň je to důvodem, proč se některým obviněným vyplatí vydržet v úkrytu dalších tři a půl roku. Tento postup ukončení práce Tribunálu se označuje jako dokončovací strategie a je regulován rezolucí Rady bezpečnosti číslo 1053. Z pohledu sociální rekonstrukce v oblasti, o které je řeč, tato strategie představuje opačný signál ve srovnání se základní misí soudu, která spočívá v poselství, že zločiny budou potrestány, pokud ne na úrovni národní, tak na úrovni mezinárodní spravedlnosti. Problém je zde v tom, že tímto spravedlnost získává jakýsi dočasný charakter a samotný fakt dočasnosti vyvolává ještě větší závislost místních společností, které očekávají, že ICTY dokončí práci, kterou musí udělat v časově omezeném úseku, a potom bude jeho, už tak omezená donucovací moc, výrazně redukována. Z pohledu sociální rekonstrukce, která je zatížená balastem nedávných válek, velkým počtem mrtvých a zraněných a ještě větším

počtem přestěhovaných ať už interně nebo do cizích zemí, je ICTY vnímán jako dočasný vnější prvek, jako varianta příběhu o spravedlnosti a pravdě silnějšího. Nicméně, vzhledem k velmi slabé kapacitě vládnutí ve všech bývalých jugoslávských republikách², samotný fakt, že existuje vyšší dozorčí instance, která vyvíjí nátlak na trvalý vývoj místní legislativy týkající se soudního řízení v oblasti válečných zločinů, zůstává jediným zdrojem možných změn. Jinak hrozí, že by reálně spáchané zločiny překryla kontroverzní mlha dějin.

Obzvláště důležitý přínos Tribunálu se týká vnímání činu znásilnění jako předmětu mezinárodního trestního práva, jelikož znásilnění je zahrnuto pod typ zločinu proti lidskosti, pokud je spáchané v rámci ozbrojeného konfliktu a jeho objektem je civilní obyvatelstvo. Ani Statut ICTY ani Ženevská konvence z roku 1949 však neuvádí explicitně znásilnění jako vážné porušení konvence či nějakou jinou formu zločinu. To, co se velmi obtížně prokazuje a co je zároveň podstatou znásilnění jako válečného zločinu, je systematické vykonávání činu znásilnění jako formy etnických čistek. Kromě masového a systematického znásilňování se obtížně klasifikuje a vůbec se právně nedefinuje systematické oplozování žen znásilňováním. Takové ženy byly zadržované v koncentračních táborech do vysokého stupně těhotenství a posléze propuštěny, přičemž tyto ženy byly vystaveny buď infanticidě, anebo porodu a výchově dítěte, které bylo zplozeno znásilněním a nese genetickou výbavu zločince. Není mi známo, zda-li je tato forma zločinu specifická pro chování srbských válečných a politických struktur v BaH nad Bosňáčkami, tj. zda-li se tento druh „prodlouženého“ zločinu vyskytuje i v nějakém jiném historickém kontextu, považují však za nutné zde upozornit na cíl takového chování: zde se totiž nejedná o genocidní cíl zničení, ale o zločin o nic méně závažný, který má za cíl zneužitím biologické zranitelnosti ženského těla bolest prodloužit i v dalším průběhu života, případně v další generaci. Z pohledu feministicky zaměřené kritiky u tohoto zločinu dochází ke střetu některých klíčových prvků lidské existence, a sice univerzální povahy dítěte (genetický kód je zde vnímán jako potenciál, který se dá do jisté, zatím ještě neurčené míry, ovlivnit) a specifické povahy už zdeformované mužské agrese. V rámci této agrese jsou muži z nepřátelské strany typickým cílem vyhlazení, zatímco ženy a děti jsou většinou **prostředkem** pro působení bolesti zase těmto mužům – což je relativně obvyklý způsob využití znásilnění ve válkách. Avšak z pohledu ženy mělo již zmíněné rozšíření zloči-

² V případě Slovinska je potřeba zmínit se o problému občanů bývalé Jugoslávie, kteří se ocitli na území Slovinska po vyhlášení nezávislosti. Jde o tzv. „vymazané lidi“, the erased people. Viz. Dedić, Jalusic, Zorn, 2003

nu za výsledek hluboké a bolestivé existenční dilema: porodit dítě, které je plodem agrese na vlastní tělo a které v sobě nese potenciál typu chování zločince (je též možné, že ne), a které té ženě zároveň patří i nepatří NEBO si nechat medicínsky odstranit dítě ve fázi, kdy to zákon obvykle nedovoluje, a přitom riskovat vinu vůči dítěti, které za nic nemůže.³ Jurisprudence Tribunálu se však zaměřuje pouze na akt znásilnění a umožňuje, aby se, v závislosti na okolnostech, znásilnění jako válečný zločin definovalo jako zločin proti lidskosti, ale též i jako vážné porušení Ženevské konvence a jako porušení zákonů a obyčejů války.

Vynesení rozsudků vyvolává vždy četné diskuze v zemích BJ. Kromě interpretačního modelu, dle kterého rozsudek byl vždy vnímán jako nedostatečně přísný, pokud šlo o příslušníka jiného národu, a jako nespravedlivě přísný, pokud šlo o příslušníka vlastního národu, zejména špatně byla akceptována nedokončená řízení. Nejznámějším příkladem je soudní proces se Slobodanem Miloševićem, který zemřel, aniž by se dočkal rozsudku, a přitom patřil mezi nejvýše postavené obviněné činitele, které měl Tribunál k dispozici.

V případě příliš mírných trestů byl zvláště sporným případ Dražena Erdemoviće, který se přiznal k vraždě zhruba sedmdesáti Bosňáků v Srebrenici a byl odsouzen k pěti letům vězení. Jelikož mu soud do trestu započítal čas strávený ve vazbě během líčení, dostane se na svobodu po zhruba třech letech po vynesení rozsudku. Argumenty Tribunálu pro takto mírný trest byly následující: že Erdemović byl mladý v době, kdy spáchal zločin (bylo mu 23 let), že svého činu litoval a že náprava je možná, že má manželku a dítě, že se dobrovolně k činu přiznal a důsledně spolupracoval s Tribunálem na svém a na jiných případech a že zločin spáchal pod nátlakem. Tribunál totiž přihlédl k jeho tvrzení, že existovalo reálné riziko, že by obviněný byl zabit, kdyby odmítnul příkaz vraždit (AJIL, 1999: 90). Uvedme zde, i když to Tribunál neuvádí ve svém rozsudku, že Erdemović byl do jisté míry typický případ chaosu, vyvolaného válkou v BJ, a že dobře ilustruje důvody pro potíže s pochopením podstaty konfliktů, jak z perspektivy mezinárodní, tak i domácí veřejnosti: Erdemović je totiž etnický Chorvat, který se ocitl ve službách bosenskosrbské válečné organizace, to znamená, že ve jménu masakru organizovaného ze srbské strany Erdemović jako Chorvat spáchal masový zločin nad Bosňáky.

³ Je nutné dodat, že pro potřeby takto znásilněných Bosňáček nějakou dobu v BaH fungovaly tzv. mobilní kliniky pro vykonávání potratů, které byly financovány a provozovány mezinárodními organizacemi či jednotlivými zeměmi a které fungovaly na základě tichého souhlasu s výjimkou z pravidla o stáří zárodku, nutného pro dovolenost vykonání potratu.

Než se vrátím k otázce polehčujících okolnosti, všimněme si, že případ Erdemoviće jakožto „Chorvata, který jménem Srbů spáchal zločin nad Bosňáky“ (používám zde uvozovky, abych se nemusela neustále ohrazovat ve smyslu, že se nejedná o národy jako celky, ale o jednotlivce a politicko-válečný establishment) podporuje tezi některých balkánologů, že jenom velký, totální a důkladný zločin musel být spáchán v BaH, aby se přetrhla hustá mezinacionální tkáň, která se vytvářela v dlouhém časovém období mezi národy v Bosně.

Dvě z polehčujících okolností vyvolaly zvláště bouřlivé debaty. Za prvé byla položena otázka, zda-li spolupráci s Tribunálem vzniká nárok na zmírnění trestu. Tato spolupráce není zahrnuta jako skutečnost, na jejímž základě by vznikl nárok na zmírnění trestu, a zde vyvstává otázka, zda-li vražda sedmdesáti civilistů může být prominuta jakýmkoli okolnostmi. Z tohoto aspektu po sobě trest pro Erdemoviće zanechává dojem výsměchu spravedlnosti a takto ho pochopila organizace „Ženy Srebrenice“. Za druhé, musíme si položit otázku, co znamená povinnost uposlechnout příkaz ve vztahu k velící a přímé zodpovědnosti. Jak je známo, soud v Norimberku tuto argumentaci pro obranu neuznával, ICTY se ale rozhodl tento argument akceptovat, jedná-li se o vojáky nižší hodnosti, což je nepochybně případ Erdemoviće. Takové rozhodnutí je v souladu s článkem 7 Statutu ICTY, který explicitně uvádí, že „fakt, že obviněná osoba páchala zločiny na základě příkazu vlády nebo nadřízeného, nezabaví obviněného trestní zodpovědnosti, ale může být bráná v potaz jako polehčující okolnost při vynesení rozsudku, pokud Mezinárodní soud rozhodne, že je to v zájmu spravedlnosti“ (Dostupné z: <http://www.un.org/icty/legaldoc-e/index.htm>). Jestliže vezmeme na zřetel jednu z funkcí existence soudních orgánů, a sice že trest působí i odstrašujícím způsobem, v případě rozhodnutí Tribunálu u Erdemoviće není jasné, jak máme chápat vztah mezi profilem masového vraha a vyměřeným trestem (5 let za 70 zabitých). Rozhodnutími, jako je toto, Tribunál přispívá k nepochopení své mise a ještě více externalizuje svoji pozici ve vztahu k místním balkánským společnostem.

Mezi pozitivní stránky existence ICTY patří bezesporu vývoj dosud nevidané jurisprudence z pohledu mezinárodního trestního práva. Až doposud byla jedinými zdroji pro mezinárodní trestní právo padesát let stará rozhodnutí Soudů v Norimberku a Tokiu. Rozsudky ICTY ovlivňují nejen ICTR (Mezinárodní trestní tribunál pro zločiny spáchané ve Rwandě), ale působí také na stálý Mezinárodní trestní soud a na národní soudy a tribunály v dané právní oblasti. Kromě těchto aktivit sleduje ICTY trestní zákony v jednotlivých zemích a ujišťuje se, že jsou v souladu se základními právními principy.

Jak již bylo zmíněno, ICTY je soud dočasného charakteru. V souladu se strategií dokončení, předseda Tribunálu informoval Radu bezpečnosti, že Tribunál nebude schopen do data, které je stanoveno jako termín ukončení činnosti ICTY, soudit další obviněné nebo ty, kteří jsou na útěku, včetně válečných vůdců Radovana Karadžiće a Ratka Mladiće, pokud některé případy nebudou postoupeny jiným soudům (AJIL 1, 2005: 3). Strategie ukončení spočívá na dvou základních principech: soudit jen ty nejvyš postavené a postoupit případy místním národním soudům. Mezi takové soudy patří buď soudy zemí, kde zločiny byly spáchané, nebo kde byl obviněný zadržen, anebo jakýkoliv soud, který má jurisdikci pro rozhodování a je ochotný a schopný případ převzít. Z toho vyplývá, že se nejedná pouze o soudy bývalých jugoslávských republik, jakkoliv se právě od nich očekává převzetí největší části břemena v rozhodování.

Všechny tři země, které se válek zúčastnily, to znamená Bosna a Hercegovina, Chorvatsko a Srbsko, již mají soudy úzce zaměřené na rozhodování ve věcech válečných zločinů, ale jen v BaH může mezinárodní společenství prosadit akceptovatelná pravidla řízení. I samotní jednotliví představitelé Tribunálu jsou toho názoru, že soudy v bývalé Jugoslávii nejsou schopné převzít případy obviněných před ICTY, pokud má být zároveň zajištěno respektování mezinárodních standardů dodržování lidských práv a spravedlivého procesu. V tomto světle se jeví jako rozporuplná tendence Tribunálu ukončit práci v souladu se strategií dokončení a tendence poskytnout každému obviněnému záruky spravedlivého procesu, protože se na to nedostává čas. Proto Tribunál dospěl k rozhodnutí, že případy obviněných střední a nižší hodnosti budou postoupeny národním soudům částí bývalé Jugoslávie, jakkoliv by se obtížně sháněla autorita, včetně právních odborníků z BJ, která by tvrdila nebo zaručila respektování nutných standardů.

Jak je zřejmé, ICTY má svou klíčovou a precedentní hodnotu z pohledu etablování pravidel mezinárodního trestního práva, budoucího stálého trestního soudu a pro posílení konceptů mezinárodní spravedlnosti a zodpovědnosti. Tímto, kromě dalších opatření, revolucionizuje chápání suverenity národnostních států. Je jistým paradoxem, že tento posun v chápání suverenity světu ponechávají právě národy, které nebyly schopny rozuzlit uzel národ/stát/území/občan, tj. které prováděly brutální politiku deportace a zabíjení jiných národů na územích, kde měly přesilu. Politický establishment jednotlivých balkánských států válčil s úmyslem expanze teritoria a národa a nejen, že tohoto cíle nedosáhl, nýbrž suverenity každého z těchto států je v současné době křehčí než kdykoliv předtím.

ICTY byl kritizován z více stran: za prvé se mu vytýká, že je drahý. Od doby svého ustanovení v roce 1993 do roku 2005 se náklady Tribunálu vyšplhaly na více než šest set milionů amerických dolarů. Dále se mu vytýká, že pokud cílem ustanovení Tribunálu bylo odvrátit zločiny, tento cíl splněn nebyl, ačkoliv byl Tribunál ustanoven v roce 1993 během trvání války v BaH a plně funkční byl v roce 1999 za války v Kosovu. Ačkoliv Tribunál veřejně proklamoval, že zločiny bude soudit, nezabránilo to ani spáchání masových zločinů typu toho v Srebrenici z roku 1995, které měly kvůli svému rozsahu i četné svědky (též četné zločince). Právě kvůli tomu někteří z kritiků Tribunálu tvrdí, že jeho ustanovení bylo nejlacinějším způsobem, jak si ulehčit svědomí z četných promarněných šancí zločinům zabránit. Co se týče nezabraňování zločinů systematicky prováděným po celou dobu války, připomeňme triviální skutečnost, že se nejednalo o nějakou překážku technické povahy, jako na příklad o vojenskou přesilu srbských armádních sil, jednalo se v podstatě o bezvýznamnost obětí pro Evropu a o politickou neochotu zločinům zabránit. To, že dvacáté století v Evropě skončilo znovu obrazem hladových lidí v koncentračních táborech, a to, že je popřeno právo na občanství ve jménu práva čistoty krve, nechal především Evropany a dále i orgány OSN nedostatečně povzbuzenými na to, aby použily své technické přesily a zločinům zabránily. Bez ohledu na tuto skutečnost považují kritiku ICTY v tomto smyslu za neopodstatněnou. Jeho existence je tak významná v objektivním smyslu, že se motivy jeho ustanovení zdají být daleko méně důležité. Poněkud cynicky se dá říci, že je-li existence ICTY znamením špatného svědomí členských zemí OSN, tak už samotná existence tohoto svědomí je daleko víc, než se dalo očekávat soudě na dle jejich chování během války. Daleko podstatnějším argumentem, který se však netýká pouze Balkánu, je to, že ustanovení ICTY, ICTR a ICC (Mezinárodní trestní soud) představuje začátek budování legálního rámce mezinárodního, nadstátního a nadnacionálního rozhodování o spravedlnosti, se všemi nástrahami, které s sebou toto budování nese. Jedna z těchto nástrah spočívá v následujících otázkách:

- kdo je tím subjektem, který bude aktérem spravedlnosti
- do jaké míry může být neutrální systém spravedlnosti, který je nerovnoměrně financován jednotlivými státy
- jsou principy mezinárodního trestního práva skutečně do takové míry univerzální, že lze požadovat, aby je akceptovaly všechny země
- a konečně, jak bude upravená oblast trestání a vynucování případných trestů, to znamená, kdo a jak bude spravedlnost vykonávat

Jedná se o skupinu otázek, kterou mezinárodnímu společenství zanechávají poslední balkánské války.

Doposud jsem se zabývala významem Tribunálu z pohledu mezinárodního společenství. ICTY samozřejmě má specifický ohlas v zemích BJ a mezi jednotlivými profesními skupinami, jejichž činnost existence Tribunálu významně ovlivňuje.

III. Recepce ICTY mezi právními odborníky v BaH a u veřejnosti v Srbsku

Jak mezi laickou, tak i v rámci odborné veřejnosti, která dlouhodobě sleduje vývoj situace na Balkáně v období po skončení studené války, je známo, že ICTY není populární ani pozitivně akceptovaný ani ze strany občanů bez ohledu na národnost, ani ze strany politických a jiných mocenských struktur. Politické struktury však mají vůči ICTY poněkud ambivalentní vztah, mimo jiné i proto, že jsou finančními toky, pocházejícími ze strany mezinárodních organizací, významně provázány s požadavky Tribunálu vůči jednotlivým státům. Kořeny odmítavého postoje vůči Tribunálu je však třeba hledat částečně ve způsobu chování mezinárodního společenství v regionu během trvání válek, částečně ve způsobu, jakým byly konflikty vyřešeny (nebo nevyřešeny), a částečně v politické nevypěstlosti národů v daném regionu.

Pokud se jedná o první skupinu důvodů, ta vychází z toho, že různí aktéři, a to střídavě instance OSN a instance EU, nebyli schopni najít způsob, jak zabránit provádění politiky čisté rasy na evropském území, a neuspěli v odeslání signálu, že se systematické, státem prováděné násilí nevyplatí. Naopak, způsob jejich vypořádání se s konfliktem násilí jen prohloubil. Zde není prostor pro analýzu důvodů, které vedly subjekty mezinárodního společenství v popsaném směru, nicméně je vhodné zmínit se o současném použití názvu Muslim (záměrně s velkým „m“, protože intencí v komunistickém období přiděleného pojmenování bylo toto pojmenování odlišit od náboženství, které se v místních jazycích píše s malým počátečním písmenem. Zmiňme se jenom, že termín nebyl ani tenkrát jednoznačně akceptován zejména ze strany bosňáckých intelektuálů.) pro bosňácký národ. Tento název měl významnou symbolickou hodnotu při odlišných interpretacích toho, proč nebylo zabráněno genocidě nad Bosňáky. Proto se, ze současné perspektivy „války proti terorizmu“, klade otázka, co je cílem Evropanů, když volají po vzniku tzv. „evropského islámu“? Evropané, kteří mají takový vztah k islámu, jaký má většina evropských národů vůči

svým variantám křesťanství, to znamená sekularizovaný vztah k jedné, v podstatě soukromé záležitosti, jsou právě Bosňáci. To je islám Evropanů, respektive evropský islám, tj. typ vztahu k náboženství převažující v evropském prostoru, a to znamená především: víra jako symbol, pouto s tradicí a soukromá záležitost. Vztah k Bosňákům jakožto k původnímu evropskému obyvatelstvu byl příležitostí, aby Evropa ukázala, že střet s muslimy není otázkou popírání náboženství muslimů, nýbrž netolerantní interpretace islámu jako víry. Tato příležitost zůstala nevyužitá.

Pokud jde o druhou skupinu důvodů, je nutné připomenout, že intervence sil NATO pod vedením USA byla vedena potřebou ukončit ozbrojený konflikt v regionu, nikoliv snahou potrestat ty, kteří konflikt vyvolali a prováděli politiku etnických čistek. Z tohoto důvodu nedošlo v post-válečných balkánských společnostech k procesu obdobnému denacifikaci v post-hitlerovském Německu. Naopak, bosenští Srbové dostali stupeň autonomie hraničící se samostatným státem, jakkoliv tato autonomie byla vytvořena fyzickým odstraněním nesrbských spoluobčanů. Hned poté, kdy byla válka zastavena, došlo ke změně, když se z nedávných partnerů, se kterými mezinárodní organizace jednaly, stávají obvinění z válečných zločinů. Je to matoucí i pro samotnou srbskou komunitu: Radovan Karadžić, politický vůdce bosenských Srbů, byl do roku 1995 partnerem v jednání, který si užíval plnou svobodu pohybu, po roce 1995 se z něj stal nejvíce hledaný uprchlík, kterého se dosud nepodařilo zadržet. Z perspektivy bývalých jugoslávských národů je ICTY vnímán jako externě vynucený orgán pro vykonávání spravedlnosti tak, jak jí chápe mezinárodní orgán, a proto jsou signály, které vysílá, hodně důležité. Jedním z takových matoucích signálů je i otázka, zda-li je na nějakém území přípustné ustanovení moci fyzickým zničením nebo deportací spoluobčanů jiné národnosti či spoluobčanů vlastní národnosti, ale odlišného názoru? Pokud to není přípustné, proč bosenští Srbové takovou moc získali v podobě Republiky Srbské, která v současné době, po prohlášení nezávislosti Černé Hory, volá po vyhlášení referenda o vlastní nezávislosti? Pokud je tomu naopak, pokud je za nějakých okolností z tzv. „politických či pragmatických“ důvodů přípustné získat moc takovým způsobem, tak za co jsou vlastně někteří bosenští Srbové před Tribunálem obžalováni? Vývoj postojů mezinárodních aktérů k válkám v bývalé Jugoslávii do značné míry zatěžuje recepci ICTY v regionu a jeho roli v sociální rekonstrukci.

Mluvíme-li o politické nevyspělosti místních národů na Balkáně nebo jejich politických představitelů, lze říci, že ta se projevuje především v důkladné a trvalé neschopnosti samostatně vyřešit problém konfliktů a z nich vyplýva-

jících zločinů. Kromě toho, nevyspělost se projevuje i v tom, že ačkoliv všechny státy podepsaly celou řadu právních dokumentů zavazujících je ke spolupráci s Tribunálem včetně zadržení obviněných a jejich předání Tribunálu, přesto vyvolávají dojem, že povinnosti plní nedostatečně, neúspěšně a z pocitu donucení. To znamená, že ICTY není vnímán jako typ instituce, který pomáhá v trestání zločinců, do doby, než se vytvoří podmínky, aby tuto činnost vykonávaly místní soudy, ale jako politický ústupek nutný pro získání finančních prostředků od mezinárodních orgánů nebo pro integraci do Evropské unie. Všechny tři státy zřídily za účelem zkoumání válečných zločinů soudy, které založil a financuje ICTY, ale vyčítá se jim mimo jiné: nedostatek pravomoci; korupce v řadách soudců a na příslušných ministerstvech; vliv nacionalistických stran a kriminálních skupin; nedostatečné vynuovení soudních rozhodnutí policií; finanční závislost soudců na politickém systému; jmenování soudců pod vlivem politiky⁴ a nedostatek zkušeností (HRC, 2000: 6).

Ukázkou zmatku, který panuje v řadách místních obyvatel, je i shrnutí výsledku výzkumu, který provedly Centrum pro lidská práva a Mezinárodní klinika pro lidská práva Univerzity v Berkeley v Kalifornii ve spolupráci s Centrem pro lidská práva Univerzity v Sarajevu pod názvem: Spravedlnost, zodpovědnost a sociální rekonstrukce: Studie bosenských soudců a žalobců. Výzkum byl proveden v roce 2000. Subjektům studie z řad všech tří národů scházela, dle soudu výzkumníků, jasná představa o procedurách před Tribunálem a byly špatně informovány o jeho práci. Respondenti z řad srbského a chorvatského národa vnímali Tribunál jako „politickou“ organizaci, což znamenalo organizaci zaujatou a neschopnou poskytovat spravedlivého procesu. Pokud jde o odpověď na otázku, zda se genocida odehrála, a pokud ano, kdo je za ní zodpovědný, pak právní experti z řad Bosňáků byli toho názoru, že ji spáchali Srbové, zatímco bosenští Srbové odpovídali, že nemají dostatek informací, aby určili, jestli se genocida odehrála, nebo že jí spáchali všechny tři strany, a bosenští Chorvati tvrdili jen, že genocidu spáchali všechny tři strany. Jen nepatrná část respondentů výzkumu věřila, že jsou procesy před Tribunálem cestou k dosažení sociální rekonstrukce, ačkoliv je to jedna z funkcí, kterou by ICTY měl splnit. Autoři jsou dokonce názoru, že je nutné „kriticky zhodnotit předpoklad, že je vzpomínání – ve formě právního zápisu – cesta k sociální rekonstrukci“ (ibid.: 37), a to bez ohledu na to, zda se jedná o odmítání vzpomínat ze strany obětí nebo

⁴ Zde je nutné připomenout, že téměř všichni soudci v bývalé Jugoslávii byli zároveň i členy Komunistické strany Jugoslávie.

agresorů. Autoři též, poněkud nejasně, dodávají, že se jedná o názor těch, kteří byli do konfliktů zapojeni, zatímco mezinárodní společenství by mělo položit otázku, kde jsou meze amnézie. Není jasné, proč by místo zločinců a obětí mělo vzpomínat mezinárodní společenství a jestli je správné místní národy podporovat v jejich snaze nepřijemnou historickou zkušenost potlačovat. Je to nejen morálně neakceptovatelné kvůli obětem, ale též i nebezpečné kvůli vzniku dalšího podobného konfliktu v regionu. Vztah k dějinám v komunistické Jugoslávii byl silně ideologicky zabarvený a též spočíval na potlačování nepřijemných zkušeností z druhé světové války. Je častým názorem, že potlačování otevřenosti v kritické analýze mezinárodních konfliktů z druhé světové války bylo jedním z důvodů propuknutí konfliktu v době nedávné. Studie obecně prokazuje totální rozchod v názorech na to, co se stalo, kdo je za co zodpovědný a jak dál řešit budoucnost země, dokonce zda-li má stát zůstat sjednocený. Zvlášť znepokojující na tom je, že se jedná o studii provedenou mezi právními profesionály, tedy lidmi vyššího vzdělání, než má zbytek populace, a též majícími více zkušeností a přímého přístupu k informacím, které jim poskytuje ICTY o detailech příprav a provedení zločinů. Na poli základní interpretace událostí z válečného konfliktu pořád přetrvává. Pro potřeby tohoto článku je však klíčový závěr, že většina bosenských soudců a žalobců nevnímá činnost ICTY jako cestu k sociální rekonstrukci, třebaže k tomu uvádí odlišné důvody (od neúčinnosti až po zaujatost). Situace ve zbytku populace je ještě radikálnější.

Pokud jde o vnímání Tribunálu a otázek s ním souvisejících v zemi, která válčila po dobu skoro pěti let, převážně na cizím, ale také i na vlastním území, tj. v Srbsku, shrnu zde některé výsledky výzkumu, který provedlo Bělehradské centrum pro lidská práva.⁵ Výzkum byl proveden v roce 2004 pod názvem: Postoje k domácím právním orgánům pro válečné zločiny a Mezinárodnímu trestnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii v Haagu:

- 55% dotázaných si myslí, že by rozhodování před domácím soudem spíše přispělo k odhalení pravdy o válečných zločinech, protože by svědci byli ochotnější sdělit pravdu před takovým soudem, zatímco 38% je názoru, že tomu tak není, protože skutečná pravda nikdy nebude dostupná řadovým občanům.
- vyšší procento respondentů by bylo ochotno svědčit před domácím soudem nežli, před ICTY. 25% dotázaných si myslí, že Srbsko nemá spolupracovat s ICTY bez ohledu na cenu, kterou kvůli tomu zaplatí; 33% že je spolupráce nutná jen v takové míře, aby se odvrátila hrozba znovuzavedení sankcí; 37% že

⁵ Dostupné z: <http://www.bgcentar.org.yu/index.php?p=217>, kde jsou též popsány velikost a typ vzorků a použité metody.

je spolupráce podmínkou pro integraci Srbska do světového společenství a že je to cesta ke spravedlnosti.

- 74% respondentů zastává názor, že je účelem procesů o válečných zločinech před ICTY: budování nového světového řádu pod vedením USA; ospravedlnění agrese NATO z roku 1999 prostřednictvím obviňování Srbska a Srbů; svalení veškeré viny na Srby a tím přivedení Srbska do stavu závislosti na mezinárodním společenství. Pro tuto skupinu je v činnosti Tribunálu nejpodezřelější způsob, jakým byl ustanoven. 22% respondentů si naopak myslí, že je účelem procesů zamezit opakování zločinů v budoucnu a ukázat, že zločiny nelze bez trestně páchat.

Výzkum, mimo jiné, dokládá, že dotázaní občané Srbska toho většinou vědí málo o událostech poslední války a že drtivá většina sleduje pouze zločiny, u kterých věří, že byly spáchány nad Srby. Tento výzkum je ilustrativní pro výše uvedenou tezi, že je v zemích bývalé Jugoslávie Tribunál vnímán jako dočasný orgán nátlaku, vynucený zevnějšku, ale také že je velmi pravděpodobné, pokud by ICTY nebyl ustanoven, že by se žádné procesy pro válečné zločiny nekonaly nebo by se eventuálně týkaly zločinců „z druhé strany“.

V Bosně a Hercegovině válka trvala nejdéle a byla nejrozsáhlejší. Proto je relevantní určit roli EU, která nedokázala válku zastavit, ale zároveň převzala hlavní část spravování post-daytonské Bosny.

IV. Role Evropské unie v post-daytonské Bosně a Hercegovině

Daytonská mírová dohoda vytvořila v BaH slabý centrální stát a dvě oddělené entity⁶, které byly pojmenovány jako Federace Bosny a Hercegoviny a Republika Srbská. V BaH existují, kvůli daytonské dohodě, dvě entity, tři národy, čtyři ústavy a četné kantonální konstitutivní dokumenty. Cílem dohody bylo zastavení války, ale dohoda byla de facto používaná a kritizovaná jako náčrt pro budování státu. Jedním z předpokladů této dohody bylo, že žádná strana nedostane vše, o co usilovala, ale též že žádná strana nebude o všechno připravena. Proto je vnímáno, že chorvatská strana získala stupeň autonomie přesahující malý počet jejích příslušníků, ale nezískala samostatnou „entitu“. Srbská strana získala stát ve státě, ale bez vnější samostatnosti za účelem možného sloučení se

⁶ Termín, který se běžně používá jak v angličtině, tak v lokálních jazycích pro území s vysokým stupněm autonomie v BaH

Srbskem. Bosňácká strana pak získala celistvost bosenského státu, ale nezískala to, že všichni občané budou mít práva *qua* občané, a ne *qua* příslušníci jednotlivých národů. Ponechejme zde stranou, na kolik lze tyto zájmy identifikovat s celou národnostní skupinou a zda li jsou všechny zájmy ve stejné míře v souladu s lidskými, občanskými a menšinovými právními kodexy. To, co zbývá jako pozůstatek takto organizovaného státu, je vítězství, které prosazovaly vojenské a politické struktury kolem srbské a chorvatské skupiny, a sice princip etnicity, nikoliv občanství. Jeden z důsledků tohoto principu je též to, že je post-daytonská BaH jistým druhem etnické pseudodemokracie, kde je nejpatrnější vyloučenost všech občanů, kteří se nedeklarují jako příslušníci jednoho ze tří národů. Potřeba uspokojit mocenské nároky výše uvedených národů nutně vytvořila deficit v možnostech ostatních. Jednoduše řečeno, pokud je občan BaH zároveň i židovské nebo romské národnosti, jeho cesta k řídicím politickým orgánům je v podstatě institucionálně uzavřená. Dalším důsledkem Daytonské dohody je i to, že se do orgánů státní správy volí vždy nejdříve na základě národnostní příslušnosti a teprve pak eventuálně na základě volebního programu či schopností. Tímto se z Bosny a Hercegoviny stává jakýsi experimentální polygon především pro Evropskou unii s prozatímním velmi špatným výsledkem, pokud jde o rozvoj demokracie. Kromě toho, Daytonská dohoda umožnila mezinárodním aktérům stanovit agendu post-válečné přechodné společnosti, aniž by měli jakoukoliv zodpovědnost vůči občanům BaH (Chander, 2005: 64).

První fáze vývoje v BaH v post-daytonském období poznamenalo ustanovení Úřadu Vysokého komisaře (Office of the High Representative, OHR). Tato fáze trvala od 1995–1999. Úřad byl založen, financován a veden ze strany Rady pro zavedení míru (Peace Implementation Council, PIC), jejímž členem byla i Česká Republika. V druhé fázi dochází k posunu v rozhodovacích strukturách směrem ke kompetenci Evropské unie. Tímto se monopol nad výkladem a implementací Daytonské dohody stává jakýmsi „majetkem“ EU, samotný proces budování společnosti dle Daytonských směrnic se stává evropskou záležitostí. Od roku 2000 EU převzala sociální rekonstrukci v BaH do své ingerence. Jedná se o zásadní posun, poněvadž Daytonská mírová dohoda byla záležitostí USA, což vyvolalo v zemích EU jistý pocit neoprávněné vyloučenosti. Paradoxem je, že se země EU cítily odříznuté od rozhodovacího procesu poté, co omezovaly a zastavovaly americkou iniciativu válku ukončit použitím zbraně, ačkoliv už bylo zřejmé, že žádná jiná politika, kterou prosazovala EU, toho nedosáhne. Angažmá evropských zemí v rámci sil OSN se omezovalo na facilitaci války pod ideologickým deštníkem o třech znepřátelených stranách

a o relativizmu pravdy. Poté, co americká armáda v rámci NATO uzel přestříhla, válku zastavila a donutila k jednání všechny tři **státy**, které se války zúčastnily, ergo, tři roky, během kterých EU nebyla schopná nebo neměla politický zájem ozbrojený konflikt zastavit, země EU se cítily dotčeny, že je celý proces pod kontrolou USA. Proto lobovaly pro zapojení OSN do dozoru nad implementací mírové dohody, a když to USA odmítly, země EU přišly s iniciativou pro založení PIC.

Daytonská mírová dohoda se obtížně hodnotí, poněvadž je „založená na arbitrárním ad hoc použití mezinárodních sil za účelem nastolení jedinečného režimu post-konfliktní externí regulace, a to bez jakéhokoliv předchozího historického precedentu.“ (ibid. 2005: 67). Daytonská mírová dohoda stanovila jako primární cíl vybudování státu a sociální rekonstrukci, nikoliv pouhé zastavení války. Proto byla v roce 1997 přítomnost mezinárodní administrativy prodloužena na neomezenou dobu a trvá dodnes. Počítá se však s tím, že až skončí mandát současného Vysokého představitele, a po konání voleb v BaH, EU se konečně plánuje z BaH stáhnout, což vyvolává silné obavy v řadách občanů BaH, kteří jsou si dobře vědomí, že administrace EU nic zásadního nevyřešila a že tudíž může snadno dojít k obnovení konfliktu. Zde je další potvrzení pro moji tezi, že ačkoliv je nutnost cizí administrativy jistým důkazem paternalistického vztahu na jedné straně a určité nesvéprávnosti místních společností na straně druhé, je to zatím jediná záruka, že k eskalaci konfliktů nedojde.

S převzetím moci v Bosně a Hercegovině ze strany EU vznikl i nový zdroj legitimizace přítomnosti a neomezené moci cizí správy: tím zdrojem bylo připravování BaH pro vstup do EU. Dokládají to i slova z úst Carla Bildta coby Zvláštního emisara Generálního sekretáře OSN pro Balkán: „diskuze se posunula od strategie stahování mezinárodního společenství z Bosny a Hercegoviny k, místo toho, strategiím vstupu Bosny a Hercegoviny do mezinárodního společenství obecně a do Evropy zvláště“ (Bildt, dostupné z: <http://www.bildt.net/index.asp?artid=176>). Avšak pokud jde o realizaci vytyčeného cíle, EU nepočítá s výraznou spoluprací s občany BaH, pouze s neformálními konzultacemi s jejími představiteli. Došlo k proměně ozbrojených sil z SFOR (Stabilisation Force in Bosnia and Hercegovina) na EUFOR (European Union Force in Bosnia and Hercegovina), Vysoký představitel je nejen zástupce PIC, ale zároveň i Speciální emisar EU v BaH.

Někteří autoři, jako na příklad David Chandler, srovnávají pravomoci, které má Vysoký představitel ve vztahu k bosenským zástupcům s pravomocemi a stylem vládnutí „absolutistického císaře“ (Chandler, dostupné z: <http://www>.

spiked-online.com/Printable/0000000CAE83.htm). Přitom samotná EU kritizovala před Radou Evropy rozsah pravomocí Vysokého představitele, protože považovala jeho pravomoci za nekompatibilní s demokratickým charakterem státu a jeho suverenitou. Jeho pozice v současné podobě blokuje rozvoj samostatného vládnutí, jehož existence je předpokladem vstupu do EU. Konečně, klíčový argument proti takové struktuře moci EU vidí v tom, že se zmíněným stylem vládnutí vytváří „kultura závislosti“ a že v tom participuje nejen OHR, ale i ICTY tým, že soudí pro válečné zločiny a tímto osvobozuje vlády v regionu od povinnosti soudit a potrestat vlastní občany. Jakkoliv tato kritika vychází z řad některých orgánů EU, zdá se, že všechny slabiny politiky, kterou EU v Bosně prosazuje, zůstávají nezměněné. Též nově ustanovený Direktorát pro evropskou integraci počítá se spoluprací evropských úředníků a Direktorátu v implementaci tisíce předpisů obsažených v programu partnerství s EU. Znovu se tudíž očekává od bosenských představitelů jen pasivní podřízení se požadavkům EU vedené myšlenkou, že je to cena, kterou je nutné zaplatit, aby bylo dosaženo cíle, a sice vstupu do EU. Otázkou zůstává, jestli má vstup do EU smysl, pokud se v rámci společenské diskuze veřejnost nedozví, co je hlubší myšlenkou zapojení do EU, mimo akceptování obrovského množství předpisů.

V. Závěr

ICTY má svou nespornou funkci pro mezinárodní společnost v globálním měřítku, zejména tím, že stanoví právní standardy mezinárodního trestního práva a konkretizuje tak koncept mezinárodní spravedlnosti. Podmínky k vývoji tohoto konceptu vznikaly v delším časovém úseku, avšak iniciativa za jeho právní zakotvení nepochybně vznikla po událostech v bývalé Jugoslávii. Války v BJ totiž zuřily v době optimizmu ve zbytku Evropy zbavující se komunistických režimů a návratu do „evropské rodiny“. Zatímco evropské země prožívaly podstatné změny směrem k otevřeným, ekonomicky aktivním společnostem, země BJ zažily chaotickou a krvavou dezintegraci, která je, s výjimkou Slovinska, přivedla do katastrofální ekonomické situace s nestabilními režimy podezřelého demokratického charakteru. Bývalá Jugoslávie byla, po celou dobu své existence, zdrojem pracovní síly pro ekonomicky vyspělejší evropské a severoamerické státy. Během posledních válek vznikla jako jejich hlavní důsledek masová migrace všech společenských vrstev, tedy také vzdělaných a ekonomicky aktivních, která v BaH byla nuceného a v Srbsku a Chorvatsku převážně dobrovolného charakteru (pokud se za dobrovolnou migraci dá označit útěk ze

země, která neposkytuje téměř žádnou perspektivu vzdělaným lidem a ve které má politická aktivita tragické následky). Zejména v případě těchto dvou států (v Srbsku ještě víc než v Chorvatsku) je zřetelný odliv mozků, tedy migrace těch, kteří by měli být součástí odporu proti válečným politickým garniturám a vrstvou stabilizující následný vývoj společnosti. Velmi hrubě řečeno, v zemích zůstali extremisté a ti, kteří neměli na vybranou. To je jistě jeden z důvodů pro špatnou recepci ICTY v místních společnostech a pro jeho omezené možnosti v otázce sociální rekonstrukce.

Další důvod, jak již bylo zmíněno, spočívá ve způsobu, jakým mezinárodní společenství prostřednictvím svých četných a často netransparentních orgánů „řešilo“ průběh válek v BJ. To, že po celou dobu trvání válek, až na výjimku války v Kosovu, kde ovšem měly hlavní slovo Spojené státy americké, systematicky odmítalo agresora zastavit a naopak se snažilo s ním vyjednávat a pak toho samého agresora před Tribunálem kvůli válečným zločinům odsoudit, vyvolalo značné zmatení. Na straně agresora, který neomylně pochopil, že se politika fyzického zničení a deportace nežádoucích vyplatí a že nebude zastavená, pak zůstává z jeho pohledu nepochopitelné, kvůli čemu je teď postavený před soud. Na straně obětí sice práce Tribunálu potvrzuje, že se jednalo skutečně o systematicky vykonávané zločiny, což se celou dobu války relativizovalo z politických důvodů, ale také, že je spravedlnost pomalá, nedostatečná a někdy i zcela chybějící. Poté, co Tribunál začal soudit a kdy byla konečně zpřístupněna dokumentace, která jasně dokládala rozsah zločinů, se stává jasným, že jenom bezvýznamnost obětí v očích Evropanů mohla vést k politice appeasementu a nezastavení masového násilí.

Otázka, která vyvolala střet v BJ, a sice otázka komplexních vztahů států, území, občanství a národnosti, samozřejmě není Evropě cizí. Naopak, do druhé světové války problematika tohoto komplexu relací představovala centrální otázku pro drtivou většinu evropských států. Také prostředky, které se používaly v rámci střetu kolem uzlu zmíněných vztahů, jako masové deportace a genocidní chování vůči skupině definované krví, se pravidelně v Evropě vyskytovaly. V Západní Evropě ale převládal princip občanství a těžiště konfliktu se přesunulo na neobčany, kteří jsou zároveň rezidenti, tj. na přistěhovalce. V centrální a východní Evropě je stále ještě jako největší hrozba z pohledu sociální stability vnímána problematika národnostních menšin, tedy lidí, kteří jsou sice občané, ale odlišné etnické příslušnosti. V jihovýchodní Evropě, tedy na prostoru bývalé Jugoslávie, se pak tento problém řešil masovým porušováním lidských práv, což přivedlo společnost už tak oslabené dlouhou vládou jedné strany a bez

zkušeností se škálou demokratických způsobů překonávání problémů do stavu trvalé (nikoliv nutně) zpožděnosti. Přesně proto, navzdory četným slabinám a navzdory tomu, že hraje roli čteníka a symbolizuje vynucenou spravedlnost, ICTY reprezentuje bod, ze kterého sociální rekonstrukce může začít, nebo lépe řečeno bod, ze kterého sociální rekonstrukce začít musí, bez ohledu na to, kdy vzniknou podmínky pro její začátek. Otázka kdy budou požadavky Tribunálu akceptovány ve společnostech bývalé Jugoslávie jako vlastní zájmy, je problémem, na který má Mezinárodní trestní tribunál pro zločiny v bývalé Jugoslávii omezený vliv.

Použitá literatura a zdroje:

- Beogradski centar za ljudska prava:** (2004), Stavovi prema domaćim pravosudnim organima za ratne zločine i Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju u Hagu [online]. [cit. 8.10.2006]. Dostupné z: <http://www.bgcentar.org.yu/index.php?p=217>
- Berkeley, The Human Rights Center and the International Human Rights Law Clinic, University of California, Berkeley, and the Centre for Human Rights, University of Sarajevo:** (2000), Report: Justice, Accountability and Social Reconstruction: An Interview Study of Bosnian Judges and Prosecutors. *Berkeley Journal of International Law* (18) 102: 5-49
- Bildt, Carl:** (2000), Is the Peace a Success? [online]. [cit. 7.10.2006]. Dostupné z: <http://www.bildt.net/index.asp?artid=176>
- Calrson, Eric Steiner:** (2006), The Hidden Prevalence of Male Sexual Agenda During War. *The British Journal of Criminology* (46) 1: 15-24
- Chandler, David:** (2005), "From Dayton to Europe". In David Chandler (ed.). *Peace without Politics? Ten Years of State-Building in Bosnia*. Routledge, an imprint of Taylor & Francis Books Ltd, 63-89
- Chandler, David:** (2005), Ten years on: who's running Bosnia? [online]. [cit. 7. 10. 2006]. Dostupné z: <http://www.spiked-online.com/Printable/0000000CAE83.htm>
- Dedić, Jasminka, Vlasta Jalušić and Jelka Zorn:** (2003), *The Erased: Organized Innocence and the Politics of Exclusion*. Ljubljana: Mirovni inštitut
- ICTY:** (1996), Sexual Assaults and the ICTY. *ICTY Bulletin*, 7:5
- ICTY:** (2006), Statute of the Tribunal [online]. [cit. 5.10.2006]. Dostupné z: <http://www.un.org/icty/legal/doc-e/index.htm>
- Mundis, Daryl A.:** (2005), The Judicial Effects of the "Completion Strategies" on the ad hoc International Criminal Tribunals. *The American Society of International Law American Journal of International Law* (99) 142: 1-25
- Murphey, Sean D.:** (1999), Developments in International Criminal Law: Progress and Jurisprudence of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *The American Society of International Law American Journal of International Law* (93) 57: 1-34

ZNOVUZROZENÍ NATIVNÍ KULTURY V AUSTRÁLII - PÉČE O RODINU A ŽENSKÁ SPIRITUALITA

Jana Kulhánková (UK FHS)

Real 'traditions' can be invented, just as 'imagined communities' can be real communities – assuming we recognise social reality as a social construct.
Alan Barnard 2006:7

The only way how to keep this country healthy is to practice cultural business here.
Samuel Watson, Aboriginal elder, Yuggera community, Brisbane

Aboriginal women just need to be women.
Jackie Huggins, Aboriginal historian and activist

Summary:

This article discusses contemporary Aboriginal efforts for cultural self determination and self management in the context of Indigenous cultural revitalisation. It deals with a case of a how an Indigenous women's child care organisation engages in revitalisation of traditional Australian Indigenous culture in urban context. I will address the principles of a women's Indigenous Family Care centre, Kummara, in Brisbane (Queensland) where I volunteered, and maintained an ethnographic research. Kummara is based on family care, strengthening of women's business, and reconnecting Aboriginal women to their cultural role. The organisation addresses the consequences of the Stolen Generations which was a forcible separation of Aboriginal children from their families, their re-education and Christianisation for the duration of 50 years (1910–1969) of Australian history. Main points of this study are that Aboriginal women practicing family care and women's spirituality in Kummara, contribute to revitalisation of traditional Indigenous culture. This